

Prof. dr hab. Anna Szelałowska
Szkoła Główna Handlowa w Warszawie
Kolegium Nauk o Przedsiębiorstwie
Katedra Miasta Innowacyjnego
Al. Niepodległości 162
02-554 Warszawa
e-mail: anna.szelałowska@sgh.waw.pl

Radom, 28.09.2023 r.

UNIwersytet Gdanski

RPW/50096/2023 N
Data: 2023-10-18

Recenzja rozprawy doktorskiej
autorstwa mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej
pt.: “Przyczyny i skutki nadmiernego zadłużania się gospodarstw
domowych w polskich bankach komercyjnych”
napisanej pod kierunkiem naukowym dra hab. Eugeniusza Gostomskiego, prof. UG

I. Uwagi wstępne

Podstawą prawną przygotowanej recenzji rozprawy doktorskiej Pani mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej są wymogi ustawowe stawiane pracom doktorskim w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2017, poz. 1789 z późn. zm.) w zw. z art. 19 ust. 1. Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018, poz. 1669 z późn. zm.).

Recenzja została przygotowana na podstawie pisma Pana Prof. Przemysława Borkowskiego, Przewodniczącego Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse z dnia 13 lipca 2023 r.

Za podstawę oceny rozprawy doktorskiej przyjęto następujące kryteria:

- stopień oryginalności problemu naukowego,
- ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie ekonomia i finanse,
- umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Kandydatkę.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska została przygotowana pod kierunkiem naukowym Pana Dra hab. Eugeniusza Gostomskiego, prof. UG w Katedrze Handlu Zagranicznego Uniwersytetu Gdańskiego. Praca, licząca 297 stron, ma charakter teoretyczno-empiryczny. Struktura pracy jest poprawna i zgodna z formalnymi wymogami badań naukowych a układ jej treści przejrzysty i logiczny. Rozprawę tworzą: wstęp, pięć spójnych rozdziałów, zakończenie, streszczenie (w języku polskim i angielskim), bibliografia zawierająca 148 pozycji literaturowych (w tym tylko 17 publikacji zagranicznych), 33 dokumenty prawne i 115 źródeł internetowych, spis 18 tabel oraz 65 rysunków, oraz 2 załączniki.

II. Ocena trafności sformułowania tematu, wyboru obszaru i przedmiotu badań

Dokonując oceny merytorycznej dysertacji mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej pt. „Przyczyny i skutki nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych” należy podkreślić, że podjęta tematyka i obszar badawczy, zarówno z teoretycznego jak i praktycznego punktu widzenia, są niezmiernie ważne, aktualne, trafne i istotne w odniesieniu do aktualnych krajowych i zagranicznych trendów badawczych. Sformułowany tytuł pracy doktorskiej wykazuje cechy dysertabilności i jednoznacznie określa rozważany problem, pozostając w zgodności z treścią opracowania. O rosnącym zainteresowaniu tą tematyką świadczy intensywny wzrost w ostatnich dekadach krajowych i zagranicznych publikacji poświęconych problemowi zadłużenia w instytucjach rynku finansowego - w tym parabanków (którego skala jest globalna). Ponadto zauważalne jest coraz większe zainteresowanie naukowców finansjeryzacją gospodarki i jej przełożeniem na zaspokajanie potrzeb finansowych klientów banków i zarządzania ryzykiem kredytowym. Szkoda jednak, że Doktorantka uzasadniając wybór tematu rozprawy nie wskazała we Wstępie liczby publikacji na badany przez nią temat znajdujących się np. w bazie Google Scholar, Web of Science czy Scopus. Rosnący udział aktywów sektora bankowego w PKB dowodzi kluczowej roli instytucji bankowych jako dostawców kapitału. Chociaż poziom zadłużenia polskich gospodarstw domowych jest relatywnie niski w porównaniu do innych państw członkowskich UE (około 26% PKB) to korzystanie z oferty kredytowej wciąż cieszy się popularnością, aczkolwiek na skutek wysokiej inflacji i towarzyszącym jej wysokim kosztem kredytu był zauważalny efekt oddłużania się gospodarstw domowych. Gospodarka i rynek finansowy oddziałują nieustannie na zachowania gospodarstw domowych, co determinuje m.in. ich skłonności do korzystania z zewnętrznych źródeł finansowania, prowadząc niejednokrotnie do nadmiernego zadłużenia. Z tego też względu oryginalność podjętej tematyki pracy doktorskiej podkreśla właśnie zawężenie przez Autorkę obszaru badawczego do oceny zjawiska nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych w latach 2012-2022. Przyjęty przez Doktorantkę proces badawczy, kształtujący strukturę recenzowanego opracowania pozwolił, zdaniem recenzentki, w dostateczny sposób przedstawić podjętą tematykę rozprawy.

III. Ocena stopnia oryginalności problemu naukowego

Doktorantka podjęła się w rozprawie próby wskazania niewłaściwych praktyk rynkowych banków komercyjnych, które mają wpływ na rozwój zjawiska nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych oraz przedstawienia metod zaradczych, polegających na szeroko rozumianej edukacji finansowej, kształtowaniu właściwych wzorców konsumpcji oraz promowaniu społecznej odpowiedzialności biznesu wśród pracowników banków komercyjnych. Podjęty przez Doktorantkę problem jest zagadnieniem ważnym z teoretycznego i praktycznego punktu widzenia, aktualnym i wciąż niezbadanym dogłębnie w polskiej literaturze przedmiotu. Warto jednak byłoby wyraźnie sformułować we Wstępie rozprawy pytanie badawcze na które Doktorantka poszukiwała odpowiedzi. Oczywiście pytanie badawcze można wyprowadzić z hipotezy głównej, aczkolwiek czytając Streszczenie i Zakończenie rozprawy nasuwa się wiele innych pytań badawczych, które stanowiły podstawę poszukiwania odpowiedzi w rozprawie. Na uwagę zasługuje fakt, że Doktorantka „poszukiwała przede wszystkim rozwiązań, które mogłyby wpłynąć na redukcję zjawiska, jakim jest nadmierne zadłużenie gospodarstw domowych oraz zmiany zachowań konsumpcyjnych, które je determinują” (s. 265). Co więcej, jak wskazuje Doktorantka, w rozprawie „podjęto próbę określenia nowych metod zaradczych, mogących zmarginalizować nieuczciwe praktyki instytucji finansowych” (s. 265). Jest to niewątpliwie wypełnienie istniejącej luki badawczej,

co z punktu widzenia recenzowanej rozprawy jest istotne. W świetle powyższych problemów badawczych należy stwierdzić, że Autorka rozprawy podjęła się niełatwego, ale istotnego zadania polegającego na poszukiwaniu odpowiedzi na tak istotne dla klientów polskiego sektora bankowego i samych banków komercyjnych kwestie.

Zaletą przeprowadzonych przez Doktorantkę badań jest uwzględnienie jedenastoletniego okresu analizy, pozwalającego na obserwację zmian poziomu zadłużenia polskich gospodarstw domowych w turbulentnym otoczeniu makro- i mikroekonomicznym. Aczkolwiek, o czym mowa będzie w dalszej części recenzji Doktorantka nie wszędzie zachowała ten sam przedział czasu w analizie prezentowanych danych.

IV. Ocena oryginalności celów badawczych pracy, hipotez badawczych i metod badawczych wykorzystanych w pracy do rozwiązania problemu badawczego i udowodnienia hipotezy

Wyznaczonym przez Doktorantkę we Wstępie głównym celem badawczym było „zbadanie zjawiska nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych, przyczyn i skutków tego zjawiska oraz krytyczna analiza wpływu niewłaściwych praktyk rynkowych banków komercyjnych na decyzje finansowe kredytobiorców” (s. 8). Uszczegółowienie tak sformułowanego głównego celu badawczego nastąpiło poprzez sformułowanie trzech celów szczegółowych (s. 8):

- 1) „Określenie motywów działań gospodarstw domowych prowadzących do nadmiernego zadłużania się.
- 2) Analiza zależności pomiędzy wielkością zadłużenia gospodarstw domowych a poziomem bezrobocia i inflacji oraz dochodu rozporządzalnego.
- 3) Identyfikacja zagrożeń płynących z procesu nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych i przedstawienie działań zapobiegawczych”.

Tak sformułowany cel główny rozprawy i cele pomocnicze są poprawne, przejrzyste i wymagały wykazania pogłębionej wiedzy teoretycznej i praktycznej Doktorantki w dyscyplinie ekonomia i finanse. Postawiony przez Doktorantkę główny cel badawczy ma charakter dysertabilny i nawiązuje do obecnych osiągnięć oraz potrzeb nauki i praktyki, co zasługuje na docenienie wkładu Autorki. Warto byłoby jednak wskazać w celu głównym w jakim okresie Doktorantka badała zjawisko nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych. Ustalony cel badawczy nie jest łatwym zagadnieniem do zbadania ze względu na jego interdyscyplinarność i wielowątkowość. Jednakże, zdaniem recenzentki, Autorka dostatecznie poradziła sobie z realizacją tak sformułowanych celów badawczych w rozprawie.

Rozważania Doktorantki w pięciu rozdziałach ogniskują się na weryfikacji hipotezy głównej, zgodnie z którą „nadmierne zadłużanie gospodarstw domowych w Polsce jest zjawiskiem społecznym wynikającym z ich nieracjonalnych zachowań finansowych i konsumpcyjnych, na które miała też wpływ liberalna polityka kredytowa oraz polityka sprzedażowa banków komercyjnych” (s. 8). Ponadto weryfikacji zostały poddane trzy, wymienione na s. 8-9, hipotezy szczegółowe:

- 1) „Nadmierne zadłużanie się gospodarstw domowych jest zjawiskiem społecznym, a nie jednostkowym.
- 2) Na zjawisko trudnych kredytów mają również wpływ niewłaściwe praktyki rynkowe banków komercyjnych.
- 3) Edukacja ekonomiczna jest istotnym elementem walki z procesem nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych.”

Zdaniem recenzentki pierwsza i trzecia hipoteza szczegółowa są bardzo oczywiste i zasadniczo nie wymagają weryfikacji. Użycie w ich przypadku określenia „hipotezy szczegółowe” wydaje się nie być właściwym ze względu na ich ogólnikowość. Doktorantka w świetle przeprowadzonych badań mogła zmodyfikować te hipotezy bardziej dostosowując je do uzyskanych wyników po zakończeniu części empirycznej rozprawy.

Główną hipotezę zweryfikowano w sposób satysfakcjonujący w oparciu o przegląd literatury, badania empiryczne oraz poprzez weryfikację licznych dokumentów. Cele rozprawy doktorskiej i sformułowana hipoteza badawcza główna (wraz ze trzema hipotezami szczegółowymi) są spójne, zintegrowane z tematem pracy i dostatecznie wyznaczają zakres badawczy dysertacji.

Wykorzystane przez Autorkę metody badawcze wskazane na s. 10 rozprawy są adekwatne do treści teoretycznej i empirycznej rozprawy. Warto byłoby jednak we Wstępie wskazać na jakiej próbie badawczej i w jakim okresie przeprowadzono badania ankietowe.

Autorka przeprowadziła badanie pierwotne (nie wskazując jednak w jakim konkretnie okresie zostało ono przeprowadzone) polegające na analizie 389 telefonogramów udostępnionych przez Wydział Przesłuchowości Gospodarczej Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku w latach 2010-2014 oraz pogłębiony wywiad z funkcjonariuszem policji tego wydziału na temat metod wyłudzeń kredytowych. Z kolei, jak wskazano na s. 145 „badania przestępstw kredytowych przeprowadzono na populacji województwa pomorskiego, która z uwagi na liczbę i strukturę kredytów jest reprezentatywna dla całego kraju, przy użyciu instrumentu pomiarowego, jakim był kwestionariusz ankietowy”. Nie wskazano jednak wyliczeń z użyciem kalkulatora doboru próby badawczej, które by potwierdzały reprezentatywność próby badawczej. Jeden wywiad z funkcjonariuszem policji to również stosunkowo mało jak na rozprawę doktorską. Nie ma informacji w rozprawie kiedy ten wywiad dokładnie został przeprowadzony i jakie były kolejno zadawane pytania. Z przeprowadzonych wywiadów powinien być załączony w rozprawie stenogram lub transkrypcja. W części opisującej badania ankietowe odczuwa się niedosyt wynikający z braku doprecyzowania przebiegu badania. Nie uzasadniono w rozprawie, dlaczego wybrano „telefonogramy” a nie inną formę badania. Nie uzasadniono również, dlaczego analiza telefonogramów obejmowała tylko lata 2010-2014 a nie cały okres badawczy 2012-2022.

Doktorantka przeprowadziła również badanie empiryczne stanu finansów gospodarstw domowych w zakresie kredytów, które zostało przeprowadzone w 2023 r. na próbie 135 osób w formie kwestionariusza ankietowego. I tu również nie doprecyzowano w jakich miesiącach 2023 roku przeprowadzono badanie i dlaczego tylko na tak małej próbie 135 osób. Nie wskazano czy w badaniu wzięły udział osoby, które nie korzystały z kredytów (nie ma w kwestionariuszu informacji czy taki respondent który zaznaczył w pytaniu 1 i 2 odpowiedź „nigdy nie posiadałam” przechodził dalej do kolejnych pytań, czy system od razu kończył badanie. Swoją drogą użycie tylko rodzaju żeńskiego bez dodania rodzaju męskiego – przy założeniu, że badanie nie jest adresowane wyłącznie do kobiet - jest niepoprawne w badaniach ankietowych. Analiza kwestionariusza ankietowego wskazuje również na inne błędy w sformułowanych pytaniach – przykładowo brakuje opcji odpowiedzi „nie posiadam” w pytaniu 4, 5, 7, 8. Błędnie również podano przedziały wartości dochodów w pytaniu 16 – respondent z dochodami netto 2500 zł lub 5000 zł nie wie czy ma zaznaczyć opcję 2 czy 3. Szkoda, że Doktorantka nie podała linku do badania by można było sprawdzić poprawność przygotowania formularza. Przy braku dostępu do takiego elektronicznego formularza nie można rzetelnie ocenić poprawności przeprowadzenia takiego badania ankietowego. Analiza treści załącznika 2 wskazuje na zbyt wiele niedociągnięć mogących wpływać na wyniki badania, nawet przy tak małej próbie badawczej.

V. Ogólna wiedza teoretyczna Kandydatki w dyscyplinie ekonomia i finanse

Po analizie treści rozprawy doktorskiej mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej można stwierdzić, że Doktorantka wykazała się w stopniu dostatecznym wiedzą teoretyczną z obszaru teorii bankowości. Pewien niedosyt pojawia się w odniesieniu do powoływania się w rozprawie przez Doktorantkę na wybrane teorie ekonomiczne. Często trzeba się domyślać jaką teorię Doktorantka opisuje. O ile powszechnie przyjmuje się, że pierwszy rozdział lub dwa pierwsze rozdziały mają mieć charakter stricte teoretyczny o tyle w rozprawie mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej w rozdziale pierwszym przeważa empiria nad teorią. Niemniej, Doktorantka odniosła się w rozprawie do teorii potrzeb (s. 36-39), teorii cyklu życia gospodarstwa domowego (s. 67, 72, 111), teorii zadłużenia (s. 105), teorii wyboru konsumenta (s. 120), teorii użyteczności (s. 121), teorii konsumpcji (s. 40 i n.), teorii dobrobytu (s. 120), teorii ekonomii behawioralnej (s. 49) i instytucjonalnej (s. 73-75). W rozprawie można byłoby odnieść się również do teorii konkurencyjności i teorii wzrostu gospodarczego ze względu na badany sektor banków komercyjnych. Przy tak sformułowanym temacie można byłoby się pokusić o nawiązanie do teorii oszustw i nadużyć. Szkoda, że Doktorantka nie wykorzystwała w rozdziale pierwszym przeglądu literatury zagranicznej (w tym publikacji noblistów). Wyjście w podrozdziale 1.2 od danych empirycznych prezentujących strukturę gospodarstw domowych w Polsce nie jest często praktykowane w rozprawach doktorskich. Dane empiryczne powinny być w rozdziałach empirycznych. Mieszanie danych empirycznych z treściami teoretycznymi, jeśli już jest konieczne, powinno być odpowiednio zrównoważone w taki sposób, by teorię poprzeć empirią. Przykładowo przy omawianiu migracji ludności zabrakło powołania się na badania innych, krajowych i zagranicznych naukowców w tym obszarze. Autorka nie wyjaśniła czemu na rysunku 7 dane rozpoczynają się w 2006 roku a nie w 2012 jak podano w tytule rysunku. Z kolei dane na rysunku 16 rozpoczynają się od 2005 roku, a na rys. 19 dane zaprezentowano dopiero od 2019 roku i też nie ma uzasadnienia, dlaczego występują w rozprawie różnice w analizowanych okresach, choć we Wstępie wskazano, że analizie został poddanych okres 2012-2022.

W rozdziale drugim Doktorantka mogłaby sięgnąć bezpośrednio do ustawy *Prawo bankowe* oraz innych aktów prawnych definiujących umowy kredytu oraz jego rodzaje zamiast powoływać się na źródła wtórne (dotyczy to głównie podrozdziału 2.1). Dodatkowo stwierdzając np. na s. 78, że „bankowa działalność kredytowa została uregulowana w Ustawie z dnia 29 sierpnia 1997 roku – *Prawo bankowe*” należało wskazać który konkretnie artykuł lub rozdział ustawy reguluje tę kwestię. Nie do wszystkich omówionych kredytów w rozdziale 2 podano dane liczbowe dla analizowanego okresu, choć trzeba docenić tabelę 3 w której przedstawiono w ujęciu ilościowym i wartościowym 5 produktów kredytowych latach 2012-2022. Co więcej przy omawianiu programów rządowych nie wskazano ilu beneficjentów skorzystało z tych rozwiązań. Niedosyt po przeczytaniu podrozdziału 2.3 wynika z braku wyraźnego wskazania czy dane dotyczące liczby udzielonych kredytów oraz ich wartości pochodzą wyłącznie od banków w formie spółek akcyjnych, czy również od banków spółdzielczych, a może także od spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych – z tytułu rozprawy wynika bowiem, że badania dotyczą problemu nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych. Autorka nie wyjaśniła jak rozumie pojęcie banku komercyjnego, zwłaszcza, że analizuje również dane innych instytucji pozabankowych. Należy mieć nadzieję, że podczas publicznej obrony Doktorantka ustosunkuje się do tej kwestii, w tym również do tego czy przymiotnik „polski” w odniesieniu do banku oznacza strukturę własnościową czy wyłącznie obszar działania lub lokalizację siedziby banku. Niektóre wnioski Doktorantki są bardzo ogólnikowe i nie wyczerpują w dostatecznym stopniu zagadnienia np. „Jedną z przyczyn jest bogatsza oferta usług finansowych, które umożliwiają zaspokajanie bieżących potrzeb...” (s. 102). W wielu miejscach analiza danych z rysunków czy

tabel nie jest kompleksowa. Wyraźnie brak jest głębszego wskazania tytułowych przyczyn i skutków popytu na produkty kredytowe (dotyczy to głównie rozdziału 2).

Zdecydowanie bardziej płynnie czyta się treść rozdziału trzeciego, choć dziwić może czemu dopiero w tym miejscu Doktorantka wyjaśnia genezę słowa kredyt, skoro cały poprzedni rozdział dotyczył kredytów i pożyczek. Tytuł rysunku 24 nie odpowiada jego treści bowiem dane zaprezentowano dla czterech lat a nie dla szesnastu lat. Do opisu danych historycznych zawsze używa się czasu przeszłego zamiast teraźniejszego. W podrozdziale 3.2 trudno jest wyodrębnić autorską klasyfikację determinant nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych od dokonanego przeglądu literatury w tym zakresie. O ile Doktorantka powołuje się w przypisach na innych autorów o tyle nie eksponuje w wyraźny sposób własnego wkładu i własnych poglądów. Do studium przypadku opisanego na s. 130-131 powinno być wskazane źródło. Doktorantka nie wyjaśniła, dlaczego dane dotyczące porad udzielanych przez Powiatowego/Miejskiego Rzecznika Konsumenta kończą się na 2018 roku. Również należałoby zaznaczyć źródła pochodzenia pozostałych studiów przypadków omawianych w rozdziale trzecim by podkreślić ich wiarygodność – zwłaszcza, że są przedstawione bardzo prostym językiem odbiegającym od stylu zaprezentowanego we wcześniejszych rozdziałach. Wątki missellingu zaprezentowane w rozdziale trzecim podnoszą jednak wartość recenzowanej rozprawy. Wątpliwości recenzentki nadal nie zostały rozwiane w odniesieniu do pierwszej hipotezy szczegółowej. Wniosek zaprezentowany pod tabelą 13 nadal nie ma siły dowodowej.

W rozdziale czwartym Doktorantka już bardzo dobrze poradziła sobie z analizą źródeł prawa. Omówienie rodzajów zabezpieczeń dało dobre podwaliny do wniosków zaprezentowanych w podsumowaniu (s. 198-200). Jest to szczególnie ważne ze względu na weryfikację drugiej hipotezy szczegółowej.

Z kolei w rozdziale piątym Doktorantka bazowała w głównej mierze na wynikach badań A. Wałęgi, G. Wałęgi i R. Kowalskiego. Warto byłoby odnieść się również do wyników badań innych autorów. Na s. 211 Doktorantka wspomina o przeprowadzonym badaniu pierwotnym sondażowym, ale nie wskazuje, kiedy dokładnie było ono przeprowadzone i na jakiej próbie i czym różniło się od badania o którym mowa w pierwszym akapicie na s. 211. Tym bardziej, że w całej pracy nie pojawia się ponownie zwrot „badanie sondażowe”. Do przedostatniego akapitu na s. 217, w którym Doktorantka powołuje się na publikację z 2013 roku, warto byłoby dodać najnowsze wyniki badań wskazujące najczęstsze skutki nadmiernego zadłużenia gospodarstw domowych. Ta sama uwaga dotyczy także podrozdziału 5.3 w którym oczekiwało się autorskich wyników badań nad wpływem nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych na banki komercyjne w Polsce. Oczywiście przytoczone źródła nie budzą wątpliwości, jednakże zabrakło tu ustosunkowania się Doktorantki do badanego zagadnienia. Wyjątkowo przejrzysto Doktorantka zaprezentowała na rys. 64 wybrane regulacje w zakresie ochrony konsumentów. Jest to jeden z najlepszych w rozprawie schematów pokazujących harmonogram implementacji przepisów regulujących kwestie ochrony praw konsumenta w Polsce. Weryfikacja trzeciej hipotezy szczegółowej bazująca na badaniach NBP (a nie na autorskich badaniach Doktorantki) nie pokazuje w pełni jej potencjału badawczego.

Reasumując, Doktorantka wykazała się w rozprawie umiejętnością syntezy (miejscami zbyt dużą syntezą) treści teoretycznych i empirycznych. Treść całej pracy doktorskiej dowodzi, że Doktorantka jest w stanie wyjaśnić w dostatecznym stopniu zależności przyczynowo-skutkowe między badanymi zmiennymi.

Sposób rozwiązania postawionego celu badawczego pozwala na stwierdzenie, że praca stanowi wkład Pani mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej w rozwój dyscypliny ekonomia i finanse w zakresie zidentyfikowania społeczno-ekonomicznych przyczyn i skutków nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych w polskich bankach komercyjnych. Takie ujęcie tematu tworzy jednocześnie przyczynek do dalszego rozszerzenia zakresu i skali badań nad tym interesującym problemem. Podejście Doktorantki do badanych zagadnień w świetle

aktualnego stanu wiedzy jest prawidłowe i odpowiada wymogom stawianym rozprawom doktorskim. Dzięki nawiązaniu do dotychczasowego dorobku nauk ekonomicznych Doktorantka badając analizowane zagadnienia potrafiła wyeksponować ten dorobek na potrzeby przedmiotowej rozprawy doktorskiej.

Mając na uwadze powyższe, należy podkreślić, że Pani mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej dostatecznie wykazała się umiejętnością samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, formułowania i rozwiązywania problemów naukowych przy pomocy właściwie dobranych metod badawczych.

VI. Język i formalna strona rozprawy

Pod względem językowym i formalnym recenzowana dysertacja zasługuje na dobrą ocenę chociaż, jak w wielu opracowaniach naukowych, zdarzają pewne niedociągnięcia o charakterze technicznym m.in.:

- pisownia liczebników porządkowych z końcówką „-tych” (lat 90-tych) zamiast z kropką (lat 90.),
- brak kropek po numerach rysunków i tabel,
- używanie form osobowych zamiast bezosobowych,
- niejednolita forma zapisu tytułów publikacji w przypisach i w bibliografii,
- nie wszędzie w przypisach wskazano numer strony z której korzystano z danej publikacji (np. przypis 2 i 3),
- brak wskazania autorów i tytułów rozdziałów w przytaczanych pracach pod redakcją naukową (np. przypis 2, 4, 63, 74, 98, 163, 165, 170, 171, 174, 184, 189, 272, 285, 350, 351),
- błąd w nazwisku autora w przypisie 109, 158, 229,
- brak wskazania w źródłach prawa dziennika ustaw z najnowszym tekstem jednolitym ustawy,
- brak nazwy czasopisma w przypisie 48,
- podawanie pełnego opisu bibliograficznego przy kolejnym powoływaniu się na dane źródło (np. przypis 78, 80-85),
- niejednolite powoływanie się na źródła prawa (por. przypis 215, 231, 232),
- używanie zamiast „liczba” określenia „ilość” do rzeczowników policzalnych („ilości kredytów” s. 205, „ilość przestępstw” s. 240),
- pozostawienie na końcu wierszy pojedynczych liter i liczb,
- nie wszędzie przed rysunkami i tabelami jest zdanie nawiązujące do numeru rysunku lub tabeli i wprowadzające do tego co jest zaprezentowane na rysunku lub tabeli,
- w tytułach wielu rysunków i tabel brak jest pełnego opisu, z którego wynikałoby co, gdzie, kiedy i ewentualnie w jakich jednostkach zostało zaprezentowane na rysunkach lub w tabelach,
- błędy literowe i drobne niedociągnięcia redakcyjne.

Powyższe niedociągnięcia nie ujmują jednak wartości recenzowanej pracy doktorskiej i nie zaniżają pozytywnej oceny merytorycznej dysertacji. Do najważniejszych walorów recenzowanej rozprawy doktorskiej należą:

- ważność i aktualność podjętego tematu, w tym próba wypełnienia luki badawczej w krajowej literaturze przedmiotu w dyscyplinie ekonomia i finanse,
- przejrzystość rozprawy i syntetyczny wywód naukowy,
- właściwy dobór metod badawczych do części empirycznej,
- przeprowadzenie badań ilościowych i jakościowych na dostatecznym poziomie,

- syntetyczne opracowanie wyników badań empirycznych przeprowadzonych przez Autorkę,
- umiejętność formułowania samodzielnych wniosków.

Recenzentka nie doszukała się w dysertacji wielu obszarów polemicznych. Jednakże oczekuje się od Doktorantki ustosunkowania się podczas publicznej obrony do następujących kwestii:

- 1) Czy w świetle obowiązującego prawa spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe są parabankami (tak jak wskazano na s. 29 i 93 rozprawy) a jeśli tak to dlaczego? Czy kredytobiorcy są bardziej zadłużeni w bankach czy w parabankach?
- 2) Czy, i jeśli tak to dlaczego banki spółdzielcze można traktować jako banki komercyjne? Czy analizowała Pani w swojej rozprawie również produkty kredytowe oferowane przez banki spółdzielcze (dlaczego tak lub dlaczego nie)?
- 3) Jaką rolę pełnią pośrednicy kredytowi w procesie nadmiernego zadłużania się gospodarstw domowych?
- 4) Na czym dokładnie polegała analiza 389 telefonogramów i w jakim stopniu wykorzystano je w rozprawie doktorskiej?

Reasumując, potencjał badawczy mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej przejawiający się m.in. w formułowaniu celów badawczych i ich rozwiązywaniu stanowi o walorach przedłożonej pracy doktorskiej. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska jest pracą niezwykle inspirującą poznawczo, charakteryzującą się użytecznością prezentowanych wyników dla praktyki.

VII. Konkluzja

Zdaniem recenzentki rozprawa doktorska mgr Katarzyny Pałasz-Boćkowskiej jest pracą wartościową, świadczącą o dostatecznym zasobie wiedzy Autorki w zakresie dziedziny nauk społecznych - w dyscyplinie ekonomia i finanse. Osiągnięte przez Doktorantkę rezultaty badawcze wynikają zarówno ze studiów literaturowych jak i przeprowadzonych własnych badań empirycznych. W świetle poczynionych ustaleń stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim w ustawie z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2017, poz. 1789 z późn. zm.) w zw. z art. 19 ust. 1. Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. *Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018, poz. 1669 z późn. zm.). Stanowi ona bowiem oryginalne rozwiązanie przez Autorkę problemu naukowego w sposób samodzielny i poprawny pod względem warsztatu metodologicznego. Przedmiotowa dysertacja wykazuje dostateczną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie ekonomia i finanse oraz dowodzi umiejętności samodzielnego prowadzenia przez nią pracy naukowej. Niniejszym wnoszę o przyjęcie i dopuszczenie recenzowanej rozprawy do publicznej obrony.

